

Sažetak

Vladimira Mitrića, novinara iz Srbije, oduvijek je privlačilo da prebire po tamnijoj strani života: krijumčarenju ljudima i drogom, ratnim zločinima, korumpiranim političarima, ratnim profiterima, tajkunima i ubistvima koja su se dešavala pod zaklonom državnih institucija - a takav posao stvara neprijatelje.

Mitrić je 2005. istraživao krijumčarenje drogom duž rijeke Drine, na 346 kilometara dugom potezu vodotoka koji velikim dijelom formira granicu između Bosne i Hercegovine i Srbije. On je 12. septembra ulazio u svoju kuću u Šapcu, na zapadu Srbije, kad ga je na ulazu u kuću bejzbol palicom napao jedan bivši policajac, udarivši ga više od 20 puta po glavi, ramenima i leđima, nakon čega je mirno odšetao. Incident se desio tek nekoliko metara od jednog kafića punog zaštitnika. Mnogi od njih su bili policajci van dužnosti; niko od njih nije odgovorio na Mitrićeve pozive u pomoć.

Kad se Mitrić 2004. obratio policiji da vidi kako idu istrage o tri prethodna incidenta u kojima mu je oštećen automobil, šef policije u njegovom rodnom gradu mu je odgovorio: "Šta da radite, imate težak poziv."

Od tada Mitrić - koji je i prije incidenta u septembru bio žrtva nekoliko drugih napada - živi pod policijskom zaštitom, iako je ona ograničena na zonu policijske uprave Šabac. Njegov napadač dobio je jednogodišnju kaznu zatvora: ona je zbog opće amnestije poništena prije nego što je i stigla do žalbene faze.

***

Nalazi

Na osnovu 86 dubinskih intervjuova s novinarima, urednicima i vlasnicima medija, u ovom izvještaju dokumentira se neprijateljska sredina u kojoj rade novinari poput Mitrića u Bosni i Hercegovini (BiH), Kosovu, Crnoj Gori i Srbiji.

Novinari i urednici koji su intervjuisani za ovaj izvještaj opisali su težinu medijskog prostora u kom se suočavaju s prijetnjama, napadima i drugim vrstama zastrašivanja i miješanja u svoj rad. Oni su opisali opetovane prikrivene i direktne

prijetnje upućivane njima i članovima njihovih porodica, fizičke napade na sebe i svoja radna mjesta, pa čak i prijetnje smrću.

Mnogi od incidenata nasilja i zastrašivanja dokumentirani u ovom izvještaju izgleda da su bili posebno usmjereni na novinare koji pišu priče u koje su upletene moćne poslovne ili političke elite, ili koji izvještavaju o ratnim zločinima, korupciji na visokom nivou i radikalnim vjerskim grupama. Napadi i prijetnje mogu za rezultat imati povećanu samocenzuru, te dovoditi do situacije nekažnjivosti za krivična djela nad novinarima.

Ne postoje službeni, pouzdani i kategorizirani statistički podaci o kriminalu razvrstani na opća krivična djela i krivična djela nad novinarima. Međutim, zadnjih godina nevladine organizacije prate napade i prijetnje usmjerene protiv novinara.

- BiH: 20 slučajeva napada ili prijetnji protiv novinara u BiH, uključujući tu pet fizičkih napada, 14 slučajeva prijetnji i zastrašivanja, te jednu prijetnju smrću, u prvih sedam mjeseci 2014, prema podacima Udruženja BiH novinari. Human Rights Watch dokumentirao je dva slučaja prekomjerne upotrebe sile od strane policije nad novinarima koji su izvještavali o nemirima u BiH u februaru 2014.
- Kosovo: 22 slučaja fizičkog nasilja i prijetnji protiv novinara na Kosovu u periodu od januara do novembra 2014, prema podacima Udruženja profesionalnih novinara Kosova (APJK)—što je porast u odnosu na 2013. U jednom slučaju radilo se o novinaru koga je krajem 2014. u Prištini nožem izbo jedan čovjek na čiji je on račun pravio satirične sadržaje u svojoj TV-emisiji na privatnoj televiziji *Klan Kosova*.
- Srbija: 28 slučajeva fizičkih napada, prijetnji i drugih vrsta zastrašivanja protiv novinara u periodu januar-august 2014, uključujući tu i pet fizičkih napada i tri prijetnje smrću, prema podacima Nezavisnog udruženja novinara (NUNS)—otprilike isto koliko i u 2013. Jednog novinara u Srbiji su početkom jula 2014. trojica ljudi pretukla tri puta za jednu noć, uz prisutno etničko nipodaštavanje.
- Crna Gora: 20 slučajeva napada i maltretiranja protiv crnogorskih novinara u periodu od 2010. do početka 2014, uključujući i eksplozije u medijskim kućama, podmetanja bombi pod automobile, napade i prijetnje smrću, prema podacima Akcije za ljudska prava (HRA/ALJP), lokalne nevladine organizacije za ljudska prava. Na primjer,

crnogorski dnevnik *Vijesti* pretrpio je krajem 2013. eksploziju ispred svoje redakcije.

Zadnjih godina došlo je do primjetnog povećanja u oblasti kibernetičkih napada na novinske internet portale nakon što se na njima objave kritički nastrojeni članci, posebno u Srbiji i u Republici Srpskoj u BiH. Novinari prijavljuju sve veći broj prijetnji preko interneta i putem društvenih medija, često vezanih za djelovanje radikalnih grupa. Na primjer, slobodni novinar s Kosova Artan Haraqija je od 2012, otkad je počeo izvještavati o radikalnom islamu, dobio na stotine prijetnji preko Facebooka. Iako ih isprva nije prijavljivao policiji, on je to počeo raditi nakon što je preko tog sajta u septembru 2014. dobio prijetnje smrću.

Nekažnjivost i nedjelovanje

U istraživanju organizacije Human Rights Watch utvrđeno je da je nedjelotvorna reakcija od strane države rezultirala de fakto nekažnjivošću kad je u pitanju većina krivičnih djela usmjerenih protiv novinara.

Novinari koji su prijavljivali prijetnje i napade policiji opisali su površne policijske istrage, umanjivanje značaja nasilnih napada i prijetnji upućenih novinarima, te istrage koje rijetko dovode do identifikacije počinilaca.

U nekoliko slučajeva, novinari su rekli da su i dalje doživljavali fizičko nasilje i zlostavljanje i nakon prvog napada, ponovo uz nekažnjavanje napadača. Novinari koji izvještavaju o ratnim zločinima i radikalnim vjerskim grupama u BiH, na Kosovu i u Srbiji rekli su da su vlasti umanjivale značaj i ozbiljnost upućenih prijetnji smrću preko interneta.

U nekoliko slučajeva u kojima su počinioci identificirani, novinari su rekli da su vlasti propustile istražiti potencijalne motive koji stoje iza napada ili prijetnji, te da su propustile pokrenuti krivično gonjenje. Slučajevi koji su i doveli do sudskih presuda uglavnom su rezultirali malim kaznama.

Neefikasnost i veliki broj zaostalih sudskih predmeta u četiri pravosudna sistema sprečavaju blagovremeno donošenje presuda. Predmeti imaju tendenciju razvlačenja godinama, čime se stvara sredina kakvu mogu iskorištavati oni koji žele krivičnim djelima zastrašivanja zagušiti kritičko izvještavanje.

Političko uplitanje i finansijski pritisak

Političko uplitanje i finansijski pritisak na medijske kuće i novinare, i na nacionalnom i na lokalnom nivou, predstavljaju na zapadnom Balkanu ozbiljan problem.

Novinari su za Human Rights Watch izjavili da su u nekim slučajevima političari vršili pritisak na vlasnike i urednike da odustanu od kritičkih članaka. Dakako prisutniji su naponi javnih zvaničnika da ušutkaju kritičke medije finansijskim pritiscima, bilo kresanjem (ili prijetnjom kresanjem) državnih subvencija, bilo ograničavanjem obima državnog oglašavanja.

Pored toga, novinari u sve četiri zemlje zapadnog Balkana obuhvaćene u ovom izvještaju opisali su da se protiv njih redovno pokreću sudske tužbe, između ostalog i od strane visokih lokalnih i nacionalnih javnih zvaničnika, čime ih se ometa da provode vrijeme u izvještavanju, te ih se u nekim slučajevima primorava da plaćaju advokate i odštete po nalogu suda. "Umjesto da vas udare po glavi, oni [vlast] vas udare po novčaniku," izjavio je jedan novinski urednik iz Crne Gore.

Novinari u BiH i Srbiji također su opisali kako vladini zvaničnici vrše samovoljne finansijske inspekcije bez prethodnog upozorenja i provjere administrativne dokumentacije, poput protivpožarnih protokola, u cilju njihovog maltretiranja ili zastrašivanja zbog kritičkog izvještavanja, poput priča ili niza članaka o nekoj osjetljivoj temi vezanoj za visoke zvaničnike.

Glavni i odgovorni urednik jedne redakcije u Srbiji opisao je kako su, nakon 19 godina bez ikakvih fiskalnih problema s vlastima, njegove novine prije dvije godine imale iznenadnu inspekciju, uskoro nakon što je kuća počela objavljivati niz kritičkih članaka o političkim liderima [lokalnih vlasti u Nišu, u Srbiji].

Inspektor se pojavio bez ikakve prethodne najave. On je tražio da vidi dokumente o protivpožarnoj zaštiti, koji su potrebni samo za kompanije sa preko 10 zaposlenih, iako mi imamo samo tri. Također je tražio da provjeri da li imamo znak o zabrani pušenja. Inspekcije znaju trajati po nekoliko sedmica i ometaju novinare u radu. Prema saznanjima organizacije Human Rights Watch, nijedna medijska kuća nije bila novčano kažnjena zbog kršenja važećih propisa.

Nezavisni novinari i medijske kuće opisali su kako su bili podvrgavani kampanjama javnog blaćenja od strane medija bliskih vlastima, sa člancima u kojima su kritički nastrojeni novinari prikazivani kao nacionalni izdajnici ili kroz ponižavajuće karikature. U nekoliko slučajeva, u člancima o ženama novinarima korišteni su vulgarni slikovni prikazi te seksualno uvredljiv način izražavanja.

U nekim slučajevima, visoki javni zvaničnici aktivno učestvuju u tom blaćenju. Premijer Crne Gore Milo Đukanović i premijer Srbije Aleksandar Vučić javno su optuživali novinare da djeluju u korist stranih interesa. Na jednoj regionalnoj novinarskoj konferenciji za zapadni Balkan održanoj u Crnoj Gori u novembru 2013, prikazana je izložba fotografija na kojoj su tri nezavisne crnogorske medijske kuće prikazane kao državni neprijatelji.

Obaveze

Situacija za novinare i medije u mnogim dijelovima zapadnog Balkana je zabrinjavajuća—situacija koja ima ozbiljne implikacije po medijske kuće i novinare, ali i po šire društvo u cjelini.

Kao kamen-temeljac demokratskog društva, slobodni i nezavisni mediji stvaraju uslove za lakši protok ideja, mišljenja i informacija neophodan za funkcioniranje političkih procesa, te služe kao kritička provjera u odnosu na organe izvršne vlasti.

Bosna i Hercegovina, Kosovo, Crna Gora i Srbija imaju jasne obaveze po međunarodnim i regionalnim zakonima za zaštitu ljudskih prava da poštuju i štite slobodu izražavanja, slobodu medija i medijski pluralizam. Pored toga, Kopenhaški kriteriji, koji se odnose na države koje pregovaraju o pristupanju Evropskoj uniji - a čemu streme sve te četiri zemlje - uključuju i poštivanje slobode štampe.

Neadekvatna reakcija države na napade i prijetnje usmjerene prema novinarima i medijskim kućama, političko uplitanje uključujući kroz sudove i rezove u finansiranju, te kampanje blaćenja koje na meti imaju kritičke medije i novinare ukazuju na to da zemlje zapadnog Balkana prikazane u ovom izvještaju podbacuju u ispunjavanju međunarodnih i regionalnih obaveza u oblasti ljudskih prava.

Nadležni organivlasti u četiri zemlje zapadnog Balkana uključene u ovaj izvještaj trebali bi poduzeti hitne korake kako bi se osiguralo da novinari mogu svoj posao obavljati bezbjedno i bez

neprimjerenih utjecaja od strane vlasti ili trećih lica. U sklopu toga, potrebno je da provedu promptne i djelotvorne istrage o krivičnim djelima nad novinarima te da odgovorne izvedu pred lice pravde. Visoki zvaničnici bi se također trebali uzdržavati od uplitanja u rad medija i umjesto toga javno osuđivati krivična djela usmjerena protiv novinara. Oni bi također trebali početi voditi evidenciju o krivičnim djelima nad novinarima, jer bez službene statistike je teško tačno utvrditi obim problema i efikasno djelovati.

Preporuke

Organima vlasti u Bosni i Hercegovini, Kosovu, Crnoj Gori i Srbiji

Šefovima država

- Javno i nedvosmisleno osuditi sve napade na novinare i medijske kuće, te osigurati brzu i temeljitu istragu o svim takvim incidentima;
- Osigurati sredinu u kojoj će medijski profesionalci biti slobodni od zastrašivanja, uključujući tu i optužbe da su strani agenti ili na drugi način nelojalni svojoj zemlji;
- Osigurati da se političari i vladini zvaničnici na svim nivoima uzdržavaju od zloupotrebe sudskih tužbi za klevetu protiv novinara.

Ministarstvima unutrašnjih poslova

- Javno i nedvosmisleno osuditi sve napade na novinare i medijske kuće;
- Osigurati da policija promptno obavi istragu o svim napadima i vjerodostojnim prijetnjama protiv novinara i medijskih kuća, te osigurati da svi zvaničnici, policajci i drugi za koje se utvrdi da su odgovorni za ometanje, zlostavljanje ili napade na novinare budu disciplinski kažnjeni ili krivično gonjeni;
- Obezbijediti potrebnu finansijsku i tehničku pomoć kako bi se osigurala adekvatna obuka za policiju po pitanju istraga o krivičnim djelima nad novinarima;
- Osigurati da novinari suočeni s posebnim prijetnjama koji traže zaštitu tu zaštitu i dobiju.

Javnim tužiocima i pravosuđu

- Voditi promptne, djelotvorne, nepristrane i temeljite istrage o svim napadima i prijetnjama usmjerenim prema novinarima i medijskim kućama, uključujući tu i kibernetički kriminal, te po potrebi pokretati krivično gonjenje.

Institucijama Evropske unije i njenim državama–članicama

- U sklopu praćenja usklađenosti s pristupnim acquisom EU općenito, a posebno Poglavljem 23, Evropska komisija trebala bi osigurati da poštivanje slobode štampe bude ključni preduslov za članstvo u EU i naglasiti važnost unaprjeđivanja situacije za novinare i klime za slobodu medija u dijalozima sa državama zapadnog Balkana u različitim fazama pregovora za članstvo u EU;
- Upotrijebiti svaku priliku da pozove nadležne organe vlasti u Bosni i Hercegovini (BiH), Kosovu, Crnoj Gori i Srbiji da odmah prestanu sa svim zastrašivanjima novinara i medijskih kuća i da poduzmu neophodne korake u cilju unaprjeđivanja istraga o napadima i prijetnjama usmjerenim protiv novinara, te da se počinioci izvedu pred lice pravde.

Organizaciji za sigurnost i suradnju u Evropi (OSCE)

- Predstavnicu OSCE-a za slobodu medija trebala bi u sklopu svog rada nastaviti s osvjetljavanjem kršenja medijskih sloboda i lošeg stanja novinara u regionu zapadnog Balkana, te davati konkretne preporuke za korake potrebne u cilju rješavanja utvrđenih problema;
- Ostala tijela OSCE-a i zemlje-učesnice trebali bi pozvati relevantne organe vlasti u BiH, Kosovu, Crnoj Gori i Srbiji na temeljitu istragu i krivično gonjenje svih slučajeva napada i prijetnji, uključujući i one putem interneta, usmjerenih protiv novinara i medijskih kuća, u cilju izvođenja počinitelaca pred lice pravde;
- Pružati tehničku pomoć i drugu podršku nadležnim organima vlasti u BiH, Kosovu, Crnoj Gori i Srbiji u promoviranju slobode medija i zaštite novinarskih prava;
- Pozivati nadležne organe vlasti u BiH, Kosovu, Crnoj Gori i Srbiji da osiguraju transparentnost po pitanju vlasništva nad medijskim kućama u cilju suzbijanja rastućeg rizika od neprimjerenih pritisaka na urednike i novinare.

Vijeću Evrope (CoE)

- Generalni sekretar, komesar za ljudska prava, Parlamentarna skupština i druga relevantna tijela CoE trebala bi u svom radu na zapadnom Balkanu slobodu medija uzeti za prioritetnu oblast zabrinutosti, osvjetljavati probleme dokumentirane u ovom izvještaju i pozivati na konkretne korake u cilju rješavanja utvrđenih nedostataka;

- Tijela CoE bi posebno trebala pozivati nadležne organe vlasti u BiH, Kosovu, Crnoj Gori i Srbiji da osiguraju temeljite istrage i krivično gonjenje u svim slučajevima napada i prijetnji, uključujući i one putem interneta, upućenih novinarima i medijskim kućama, u cilju izvođenja počinitelaca pred lice pravde i jasnog stavljanja do znanja da se nasilje i prijetnje prema novinarima neće tolerirati;
- Naglašavati kod nadležnih organa vlasti u BiH, Kosovu, Crnoj Gori i Srbiji da kazne za krivična djela nad novinarima trebaju odražavati ozbiljnost počinjenog djela;
- Potcrtavati kod nadležnih organa vlasti u BiH, Kosovu, Crnoj Gori i Srbiji da političari moraju prihvatiti viši stepen javnih kritika i promatranja, između ostalog i od strane novinara;
- Vršiti po potrebi misije za monitoring stanja posebno namijenjene razmatranju medijskih sloboda na zapadnom Balkanu.